

RELAȚIILE DINTRE STAT ȘI BISERICĂ: TRADIȚIA ȚĂRILOR ORTODOXE ÎN RAPORT CU ȚĂRILE DE TRADIȚIE CATOLICĂ, PROTESTANTĂ ȘI DE ALTE TRADIȚII RELIGIOASE.

Prezentare din cadrul Mesei Rotunde: Biserica și Cultura Politică în Republica Moldova

Pr. Teodor Olărașu, conferențiar, Academia Teologică.

După aproape un deceniu, în RM lipsește o linie clară și consecventă în atitudinea factorilor politici, față de Biserica Ortodoxă majoritară. Starea aceasta de lucruri are drept motiv ultim lipsa unui model de relație dintre Stat și Biserică aplicabil la realitatea RM.

În țările Comunității Europene există câteva modele de reglementare a limitelor și a zonelor de intersecție dintre puterea spirituală și cea profană. Iată de ce, prezentarea fie și succintă a acestor modele oferă șansa nuanțării imaginii contextului în care modelul ortodox în general și cel moldovenesc în special și-ar avea locul.

Primul model: separația radicală („modelul francez”)

Modelul separației radicale dintre Stat și Biserică este aplicat în Comunitatea Europeană în Franța, Olanda și, în mod mai mult formal, în Irlanda. Aici, separația radicală dintre Stat și Biserică a apărut ca reacție la viziunea catolică a summei dintre puterea seculară și cea profană în aceeași persoană: papa de la Roma. Între acesta și regele unei națiuni, așadar între cei doi purtători de putere, avea să se consume, timp de două secole, o luptă sîngeroasă, extrem de păguboasă pentru mărturia și unitatea lumii creștine.

Viziunea din Dictatus Papae din 1075 a lui Grigorie VII, potrivit căreia papalitatea era nu numai centru spiritual al creștinătății, dar și centru politic, deasupra regilor și împăraților, va intra curînd în conflict cu ideea de stat emancipată de astfel de amestecuri ilegale în viața unui stat. Revoluția franceză va anunța radical separarea fără rest a Statului de Biserică, ceea va fi prezent deja în linia politică a multor regi din secolele Evului Mediu tîrziu.

În Franța, modelul separației radicale moștenește direct doctrina Revoluției franceze exprimată în dorința de descreștinare a spațiului public, de separare fără rest a puterii spirituale de cea a statului. Aceasta înseamnă absența sprijinului financiar din partea Statului, rangul social nesigur al personalului de cult, obligat la activități colaterale pentru a supraviețui, regimul privat al studiului teologic, admiterea limitată a religiei în școlile publice etc. Statul interzice vieții spirituale să prindă formă socială care ar putea să oblige puterea politică la solidaritate. Biserica nefiind enumerată în Constituția din 1958 printre instituțiile de bază ale societății pe care Statul este obligat să le întrețină. Este o situație de ghetto, în care Biserica a găsit totuși spații de manifestare, mai ales în domeniul educațional privat.

Separarea radicală dintre Biserică și Stat este și în Olanda, și această separare este rezultatul unei evoluții secularizante, ajungând pînă la pierderea masivă a influenței catolice și protestante în societate. În 1990, jumătate din populație se declara fără apartenență confesională.

Cazul Irlandei este atipic. Cu toate că Statul recunoaște, prin textul Constituției, că Biserica Romano-Catolică este căminul spiritual al majorității populației (90%), același Stat nu se angajează în sprijinirea financiară a Bisericii. Ceea ce nu împiedică, prin legea sponsorizării culturale, de pildă (ceva similar există și în Franța), sprijinirea indirectă a activității Bisericii și exercitarea de către aceasta a unei influențe eficiente la nivel politic.

Depășind orizontul geografic al Europei, modelul separației radicale dintre Stat și Biserică are în Statele Unite ale Americii un exemplu derutant. În relațiile cu Bisericile și denominațiunile existente Statul american pleacă de la doctrina „lipsa de preferință”. Odată proclamate însă pe de o parte libertatea de credință pentru cetățeni, și pe de altă parte neutralitatea pentru Stat, apare dilema următoare: în ce măsură cetățeanul se mai poate simți liber religios într-un Stat care nu-i respectă dorința de ajutor legitim, proporțional, pentru confesiunea din care face parte, un Stat care este indiferent față de credința celor care lucrează pentru el.

Așa s-a ajuns mai cu seamă în ultimii ani la o diluare practică a separației rigide și la implicarea Statului prin sprijin financiar în viața confesională. Miezul dilemei constă în separația dintre cetățean și credincios, ignorarea pe rînd ori a statutului religios al cetățeanului, ori a celui cetățenesc al credinciosului. S-a ajuns aici datorită laicității agresive a iluminismului dar și a ateismului materialist al comunismului.

Al doilea model: identificarea totală („modelul englez”)

În țări precum Anglia, Suedia, Danemarca, Norvegia și Finlanda, Statul este una cu Biserica, respectivele Parlamente reprezentînd instanțele supreme în materie religioasă, iar Guvernul susținînd financiar într-o proporție decisivă activitatea Bisericilor declarate de Stat.

În Anglia, Regina este nu numai șefa Statului, ci și a Bisericii, a Comunității Anglicane din întreaga lume. Parlamentul sancționează legile bisericești votate de către Sinodul general. Episcopii anglicani sînt numiți de către Regină la recomandarea primului-ministru și sînt membri de drept în Camera superioară a Parlamentului.

Biserica luterană a Suediei se află în prezent într-o perioadă de reforme administrative menite să reformuleze legătura cu Statul. Trei elemente caracterizează poziția Bisericii suedeze ca Biserică de Stat: întreaga legislație privitoare la viața bisericească este concepută și aprobată de către Parlament. Guvernul și organele acestuia iau hotăriri în treburile curente ale Bisericii; parohiile au statutul de comunități impozabile, impozitul fiind fixat de către Stat pentru Biserică. Există un Sinod – în fapt o Adunare națională bisericească – avînd doar un caracter consultativ pe lîngă Parlament.

Candidații pentru Sinod sînt destinați de către partidele politice. Între această Adunare bisericească și Parlament au fost, cum era și de așteptat, mereu conflicte de competență, rezolvate în parte prin noua Lege fundamentală privind Biserica luterană a Suediei, intrată în vigoare la 1 ianuarie 1993. Parlamentul își rezervă pe mai departe exclusivitatea legislativă, pe care înțelege însă să o delege, atunci cînd crede de cuviință, Adunării bisericești. Aceasta din urmă are prin noua Lege un cîmp lărgit de competențe: învățătura Bisericii, cărțile teologice, slujbele, colectele, chestiunile privind evanghelizarea, misiunea, relațiile externe, slujirea episcopală. Prin noua Lege, Adunarea bisericească a primit pentru prima dată dreptul de a desemna autonom față de Stat organul executiv, adică direcția centrală a Bisericii și în același timp partenerul de dialog cu Statul și în dialogul cu alte confesiuni.

În Danemarca, spre deosebire de Suedia, Biserica de Stat nu are organe reprezentative, între Rege (actualmente regină), ca șef al Bisericii, și baza parohială. Parlamentul are în această structură redusă la extrem puteri legislative complete. Nu există materii care să nu intre în componența Parlamentului. Conducerea Bisericii este asigurată de regină prin Guvern, iar la nivel local există cei zece episcopi numiți de Stat.

La nivel episcopal nu există o funcție similară cu cea a arhiepiscopului primat, a unui primus episcopus cu caracter reprezentativ. Din acest punct de vedere, Biserica daneză este fără reprezentant propriu în afară de organele de Stat, între acesta și Biserică existând o identificare prin aceeași persoană a Suveranului, cap al Statului și al Bisericii în egală măsură.

Regimul juridic al Bisericii luterane de Stat a Norvegiei este ancorat în Constituția din 1814, cea mai veche în Europa dintre cele aflate în vigoare. Potrivit articolului 16, Regele coordonează toate activitățile Bisericii și controlează activitatea pastorilor și profesorilor de teologie. Legislația bisericească este emisă de către Parlament, în vreme ce Guvernul decide în materie liturgică. Biserica de Stat a Norvegiei este organizată pe patru niveluri administrative: la nivel parohial, organele sînt parohia, consiliul local și pastorul; la nivel superior imediat se află o structură asemănătoare cu protopopiatele de la noi; la nivel regional se află eparhia, cu consiliu eparhial și episcopul desemnat de către organele de Stat; la nivel central există Sinodul (distinct de reuniunea episcopilor) și Adunarea consultativă a Bisericii.

În urma modificărilor legislative din 1984, organelor centrale le-au fost acordate competențe mai largi. Parlamentul norvegian rămîne în continuare adunarea legislativă a Bisericii de Stat, după cum Regele și Guvernul continuă să reprezinte autoritatea supremă a Bisericii.

Sistemul finlandez este asemănător în linii mari cu cel al celorlalte țări nordice, cu diferența că Finlanda cunoaște două Biserici de Stat: cea luterană și cea ortodoxă. Ortodoxia finlandeză își are rădăcinile în istoria seculară a relațiilor cu Rusia și este una dintre cele mai interesante și, din păcate, mai puțin cunoscute Biserici ortodoxe locale.

Unii teoreticieni în materie cuprind la capitolul modelului Bisericii de Stat și Grecia. Aici ar fi de arătat specificul Bisericii Ortodoxe a Greciei, care este Biserică Națională, fără să fie una de Stat în sensul țărilor de mai sus. Aceasta înseamnă că treburile bisericești sînt reglate autonom față de Stat, iar episcopii sînt aleși de către Sfîntul Sinod și doar recunoscuți – în sensul unei luări oficiale la cunoștință și nicidecum a unei aprobări post-sinodale – prin Decret de către Stat.

Al treilea model: cooperarea distinctă („modelul german”)

Germania, Spania, Italia, Belgia, Luxemburg, Austria și Portugalia sînt țările comunitare în care între Stat și Biserică funcționează un sistem de legături și obligații reciproce menit să asigure pe de o parte locul Bisericii în societate, dar și sprijinul Bisericii față de politica socială a Statului. Este ceea ce specialiștii în drept numesc modelul de separație neterminată, șchioapă, un model care postulează în egală măsură separarea, dar și cooperarea. Îmbinarea intimă a celor două principii se bazează pe constatarea că divizarea aceluiași individ în cetățean și credincios este impracticabilă și chiar periculoasă. Statul și Biserica se întîlnesc în prea multe puncte ale vieții unui om care își mărturisește credința, pentru ca fiecare să pretindă pentru sine monopolul. Fie că este vorba despre grădiniță, școală, seminar sau facultate de teologie, spital, cămin de bătrîni, armată sau pușcărie, omul religios își cere drepturile pe care Statul nu le poate satisface singur.

Fără să concureze și fără să se identifice, între Stat și Biserică se stabilește o cooperare distinctă, în care fiecare își cunoaște responsabilitatea proprie. Modelul german este cel mai înaintat dintre toate țările unde cooperarea distinctă reglementează relațiile Bisericii cu Statul. Iată de ce ne vom limita să-l prezentăm doar pe acesta. Termenul de separație între Stat și Biserică nu apare ca atare în Constituția germană. Toate confesiunile recunoscute sînt în mod egal încadrate juridic ca părți ale dreptului public, iar calitatea aceasta este oferită numai acelor confesiuni care dau la rîndul lor Statului garanția continuității și stabilității în timp. Singurul angajament constituțional al Statului față de toate confesiunile recunoscute este de a facilita (prin punerea la dispoziție a spațiului și a finanțării de rigoare) în școlile de Stat predarea religiei în funcție de configurația confesională a claselor de elevi (art.7). Pentru toate celelalte aspecte practice – ocuparea posturilor de profesori de teologie sau asistența religioasă în armată, închisori și spitale – sînt făcute precizările de rigoare în legile Land-urilor (regiunilor) și în protocoale directe dintre Biserici și Stat.

Fiecare dintre confesiuni are, potrivit modelului german, dreptul ca prin intermediul Statului să încaseze impozitul bisericesc de la credincioșii săi. Impozitul bisericesc și sistemul de asigurări de Stat sau private dau

Bisericilor posibilitatea de a întreține o rețea impresionantă de cca. șapte mii de spitale și așezăminte cu caracter social (grădinițe, gimnazii, cămine pentru bătrâni, școli pentru handicapați, puncte fixe și mobile de asistență socială, etc.), Biserica catolică și protestantă fiind în Germania instituțiile cu cel mai mare număr de angajați: împreună, aproximativ jumătate de milion de oameni la care se adaugă un milion și jumătate de voluntari (neplătiți).

Finanțarea și sistemul filantropic-social este mixtă, din sursele Bisericii și din sursele Statului poate ajunge la aproape 90% din costurile curente și din investițiile necesare, Biserica conducând așezămintele de rigoare, formînd personalul și întreținînd spiritul creștin, imposibil de delegat Statului. Această participare masivă a Statului la costurile Diakonie-ii se explică prin două elemente fundamentate juridic. Pe de o parte, prin fixarea încă din primul articol al Constituției din 1949 a valorii de neatins a demnității umane și a faptului că Statul se angajează să respecte și să apere demnitatea umană. Pe de altă parte, prin faptul că angajamentul social al Bisericilor este pus la dispoziția întregii societăți, fără diferențe confesionale sau de altă natură.

Tot din modelul german face parte reglementarea foarte precisă și nuanțată a costurilor restitutive ale Statului pentru bunurile bisericesti luate abuziv sau distruse de către acesta. Costurile restitutive se completează cu cele pe care Statul le acordă monumentelor culturale. Așa se face că Statul preia costurile de renovare și întreținere a unor monumente bisericesti pînă la aproape 100%.

Interdependența dintre Stat și Biserică nu înseamnă însă mai puțină autonomie a vieții bisericesti interne. Biserica se conduce total autonom față de Stat și ia atitudine proprie în problemele majore ale societății.

Acest sistem, bazat în Germania pe impozitul bisericesc, are și dezavantajele specifice. Primul dezavantaj ar fi de ordin pastoral, legătura multor creștini cu Biserica lor (catolică sau protestantă) fiind concretizată în plata sau neplata acestui impozit. Neplata impozitului atrage după sine pierderea calității de membru al Bisericii, aceasta nefiind obligată la asistența religioasă (înmormintarea, de pildă).

Al doilea dezavantaj ar fi legat de conjunctura economică variabilă. Pe lîngă numărul alarmant de mare de oameni care părăsesc Bisericile prin neplata impozitului, diferitele proiecte ale actualului Guvern federal – format dintr-o coaliție între social-democrați și ecologiști, două orientări politice, în grade diferite, distanțe față de Biserică – de schimbare a sistemului de impozitare general afectează direct și impozitul bisericesc. În prezent, cele două Biserici se află, ca și alte instituții publice, într-o fază de economisire la maxim.

Printre avantajele constante ale sistemului german se numără în primul rînd angajamentul statului în procesul de lămurire a opiniei publice asupra pericolului individual și social reprezentat de anumite secte și organizații cu caracter declarat religios. În acest sens, Parlamentul german a inițiat în ultima legislativă dinaintea alegerilor de la sfîrșitul lui 1998 deja amintita Comisie de anchetă a așa-numitelor secte și psihogrupe.

În ultimii ani, atenția organelor Statului, mai cu seamă a Serviciului de protecție a Constituției, va fi atrasă de activitatea dubioasă în domeniul politic și economic a „Bisericii științifice”/Scientology Church. Statul nu numai că nu este pasiv, dar acționează preventiv printr-o companie de informare, independent sau în colaborare cu Bisericile tradiționale. Mai ales tinerii sînt informați asupra pericolelor antrenării în organizații cu caracter dubios.

Un alt avantaj al modelului german rezidă în posibilitatea Bisericilor de a participa la sistemul de consiliere. Fie că este vorba despre birouri de consultanță pentru familii, pentru cei care refuză satisfacerea serviciului militar sau alt fel de consultanță, Bisericile sînt partener egal cu birourile Statului.

Modelul german este pilduitor pentru faptul de a fi rezultatul unei relații robuste și transparente între Stat și Biserică. Nici după primul și nici după al doilea război mondial, Statul nu a înțeles să se ascundă după lipsa banilor și nici să invoce în mod stupid și steril principiul separării puterilor. Iată de ce, modelul german este cu adevărat un model nu numai pentru capacitatea de colaborare a Bisericii cu Statul, ci și pentru responsabilitatea consecventă a Statului față de Biserică văzută în întreaga ei dimensiune, de instituție

dumnezeiesc-omenească, transcendentă, dar și imanentă în același timp. Nici Biserica nu este trimisă perfid în transcendență, dar nici Statul nu-și înțelege propria imanență drept atoatecuprinzătoare.

În Israel, religia, tehnic, nu este o religie de stat, dar nici nu este despărțită de stat. Principala instituție religioasă *Rabbanut* și instituțiile de învățare a religiei (*eșivele*), se întrețin material nemijlocit de Ministerul Cultelor. Sub jurisdicția acestui minister sînt incluse de asemenea și consiliile locale religioase și instanțele judecătorești religioase - deciziile ultimelor fiind aduse la îndeplinire de puterea executivă.

Evreii au dreptul la emigrare, și există bariere în calea intrării în țară a evreului care se convertește la o altă religie.

Localnicii se atîrnă față creștinism cam suspect. Iar cei care simpatizează ortodoxia, o înțeleg ca pe o sectă. Aici există o așa noțiune - evrei mesianici. Ei acceptă pe Hristos ca Mesia, vorbesc despre alegerea mistică a poporului evreu. Dar ori de cîte ori te însemnezi cu semnul sfintei cruci se uită la tine cel puțin suspect.

Un posibil model ortodox („modelul post-bizantin”)

Creștinii primelor veacuri nu puteau accepta două exigențe: să-l numească pe împărat „Domn” și să adore idoli chiar și în mod formal, fără credință. „Domn” în limbajul vremii desemna un stăpîn absolut, de rang dumnezeiesc, iar sensul credinței creștine era venirea în această lume și domnia unui singur și adevărat Domn, Iisus Hristos (Fapte 2, 36). Aceasta însemna că Dumnezeu i-a dat întreaga autoritate asupra lumii și de acum El era singurul Stăpîn al vieții umane. „Un singur Domn!” Poate că noi nu mai simțim astăzi forța acestei exclamații, pe care ne-au transmis-o primii creștini, dar care rezona la vremea aceea ca o provocare lăsată lumii, în care nu mai era autoritate, nici stat sau colectivitate care să revendice rangul de „Domn” și un caracter dumnezeiesc. În mod curios, în lupta creștinilor împotriva exigențelor Imperiului păgîn, s-a căutat să se vadă o indiferență a lor față de lume, o tentativă de a se elibera. În realitate, prin refuzul de a satisface o exigență care nu era luată în serios nici de cei care o impuneau, creștinii arătau generațiilor viitoare măsura responsabilității lor în această lume. Respingînd această pretenție formală a statului, ei îl includeau în perspectiva Împărăției lui Hristos și îl invitau implicit să se supună Împăratului, Domnului acestei lumi.

La sfârșitul secolului al III-lea și începutul celui de-al IV-lea, persecuțiile împotriva creștinilor se amplifică, religia creștină fiind considerată ilegală. Cu toate acestea, creștinismul se răspândește pînă în momentul în care devine chiar majoritar. În secolul al IV-lea, atitudinea imperială se schimbă radical, o dată cu urcarea pe tron a lui Constantin cel Mare. În timpul lui Teodosie I cel Mare, creștinismul devine religie de stat (380) Teodosie al II-lea îi exclude definitiv pe păgîni din administrație și armată, iar Leon I le retrage dreptul de a acționa în justiție. În 529, Justinian le suprimă chiar și libertatea de conștiință: păgînii trebuiau să se boteze, în caz contrar erau pedepsiți cu exilul și confiscarea bunurilor. Astfel situația se schimbă radical, au loc convertiri în masă.

Noi sîntem nu numai în faza în care Biserica își formulează așteptările față de Stat, ci și într-una în care Statul trebuie să-și formuleze propria viziune asupra relației cu Biserica.

Pentru a înțelege unde se află potențialul integrator al Ortodoxiei și modul în care Ortodoxia mileniului III înțelege să dialogheze cu Statul, este nevoie de o privire asupra moștenirii Bizanțului, parte a memoriei creștine a acestui continent și a lumii creștine în ansamblu. Că vor sau nu vor adepții lozincilor comode, moștenirea istorică a Ortodoxiei este o parte esențială a Europei în întregul ei, de la Ural la Atlantic, și din Grecia pînă în Finlanda.

Nu există alt domeniu al istoriei europene care să fie atît de străin cărturarilor, atît de încețoșat și atît de îndepărtat precum Bizanțul, - Cuvintele lui Curtius au din păcate o valabilitate constantă și cu atît mai dureros este spectacolul ignoranței oferit tocmai de cei care, prin naștere cel puțin, fac parte din spațiul bizantin, mai precis: din Bizanțul după Bizanț. Dacă nu se refugiază într-o modernitate lipsită aparent de rădăcini, clasa politică și intelectuală de la noi se refugiază cu voluptate în clișee luate în marea lor majoritate din lectura unor cărți depășite științific și contestate în mediile cu adevărat cunoscătoare.

Apelul la istoria și moștenirea Bizanțului trebuie înțeles nu numai ca un efort de reabilitare a trecutului, ci și drept un efort hermeneutic de extragere din paradigma trecutului a unor principii utile prezentului. Este un demers de arheologie vie, pe trupul societății care, nu totdeauna conștientă de acest lucru, este purtătoarea unor vestigii deloc de neglijat și în nici un caz „depășite” în întregime.

Cînd se vorbește despre Bizanț, sînt avute în vedere două elemente de prim ordin: împăratul și patriarhul de Constantinopol, Imperiul și Biserica. Astfel, cuvîntul Mîntuitorului din Predica de pe Munte, potrivit căruia *nu puteți să slujiți lui Dumnezeu și lui Mamona* (Matei 6, 24), se completează cu precizarea: *Dați-i dar cezarului cele ce sînt ale cezarului, și lui Dumnezeu cele ce sînt ale lui Dumnezeu!* (Mt 22,21), trimițînd nu la ura față de bani sau față de puterea politică, ci la echilibrul caracteristic creștinului, folosind banii fără să fie robul acestora, ascultător față de puterea omenească, supus așadar Statului, dar ascultător în mod absolut numai față de Dumnezeu.

Ascultarea față de rînduielele stăpînirii vremelnice este un act de înțelegere față de cele îngăduite de Dumnezeu: creștinul nu poate să fie în permanent protest față de lume pentru că lumea este ținută, condusă și răbdată în bune și rele de Cel care a făcut-o, iar rostul creștinului și al Bisericii este tocmai acela de a depune mărturie pentru pronia (grija) dumnezeiască.

Este motivul pentru care creștinii se roagă pentru stăpînire și pentru cei care sînt *în înalte dregătorii* (1 Tim. 2, 1-2), fără ca această mijlocire rugătoare să însemne legitimarea necritică a puterii vremelnice, ci permanenta readucere în memorie a sursei ei proniatoare. Iată de ce, din punct de vedere creștin, ideea revoluționară are un iz eretic: este o tentativă unilaterală a omului de a face ordine în istorie cu prețul unei dezordini și mai mari, ignorînd voia lui Dumnezeu.

Teologia politică a Bizanțului formulată pe aceste fundamente biblice și îmbogățită de experiența unui mileniu de lucrare a Bisericii în societate se caracterizează printr-un enorm simț al dreptei-chibzuințe. Statul și Biserica nu sînt concepute ca două puteri concurente. Așa cum spune Eusebiu de Cezareea, puterea statului este cea *din afară*, în vreme ce autoritatea bisericească este una cu rezonanță interioară.

Biserica este partener egal al Statului, instituția imperială simțîndu-se legată de Biserică, o ajută în împlinirea rostului ei misionar sau îi pune la dispoziție instrumentele exercitării caracterului ei sinodal. Toate acestea nu înseamnă că între Stat și Biserică nu apar tensiuni, întrebarea dacă *epoca constantiniană* este stadiul perfect al Bisericii în societate sau nu, reapărînd periodic la orizontul dezbaterilor.

Istoria Imperiului Bizantin cuprinde momente în care simfonia dintre Stat și Biserică este perturbată de accente false, stridente. Este suficient să ne amintim de persecutarea Bisericii de către împărații iconoclaști. În aceste momente de criză se dezvăluie condiția esențială a simfoniei dintre Stat și Biserică în teologia Bizanțului: ortodoxia puterii civile. Odată cu atașarea periodică a Statului la heterodoxie, dreptul de intervenție al Statului în Biserică este suspendat, așa cum este suspendat și în cazul imoralității evidente a titularului tronului imperial.

Originea puterii imperiale fiind declarată dumnezeiască, adoptarea ereziei va însemna căderea din legitimitate nu numai în ochii Bisericii, dar și în ochii societății în ansamblu. Chestiunea ortodoxie sau heterodoxie este una vitală pentru integritatea construcției statale. Se confirmă astfel legătura profundă dintre Biserică și poporul credincios, faptul că, în ciuda teologiei înalte, Biserica Ortodoxă va rămîne până astăzi o *Biserică a poporului*. Or, din această legătură vine în primul rînd, dincolo de ideologia imperială, imposibilitatea principală a separării radicale dintre viața Statului și viața bisericească.

Ceea ce înseamnă că Statul bizantin va avea la rîndu-i un caracter popular creștin: un Stat în care credința creștină stă la baza dezvoltării libere a darurilor individuale și colective. Această caracteristică civilo-bisericească explică de ce în democrația bizantină principiul reprezentativității a fost mereu suveran, viața religioasă și cea profană străduindu-se permanent să mențină un echilibru eficient între principiul monarhic și cel sinodal (reprezentativ).

Lipsa unei schizofrenii sistematice, postulate teoretic, între cele ale cezarului și cele ale lui Dumnezeu nu va însemna însă pentru teologia și istoria bizantine lipsa simțului critic. Rezistența Bisericii în fața

imixtiunilor nejustificate ale Statului reprezintă un capitol cu multe nuanțe și prea puțin cunoscut celor care, cu istoria Bizanțului în mână, doresc să cheme Biserica Ortodoxă la răspundere. Contrar imaginii curente privitoare la supunerea totală a Bisericii față de Stat, teologii creștini ai mileniului bizantin nu vor întârzia să pună în evidență raportul moral-spiritual între slujirea sacerdotală și cea politică. Dacă Isidor de Pelousion scrie că slujirea preoțească trebuie să educe și să pedepsească erorile slujirii politice, preotul fiind judecătorul imediat al monarhului, Osie de Cordoba îi atrăgea, în termeni fără echivoc, atenția împăratului Constanțiu asupra raportului dintre puterea spirituală și cea seculară: *Așa cum nouă nu ne este îngăduit să stăpânim asupra lumii, tot astfel nu-ți este îngăduit să te amesteci în viața internă a Bisericii, împărate!*

Aceluiași împărat îi adresa și Leontie de Tripoli cuvinte nu mai puțin limpezi:

Mă minunez, cum tu aspiți la alte lucruri decât la cele pentru care ești chemat, amestecându-te în treburile care țin de competența episcopilor, în vreme ce misiunea ta este de a îngriji de afacerile militare și politice ale statului...

Pe fundalul teologic al interpretării actului politic de conducere, nu este de mirare că episcopii vor chema la pocăință pe stăpânii vremelnici ai lumii, le vor aduce aminte de îndatoririle specifice sau îi vor ajuta să-și regăsească echilibrul personal. Viziunea teologică fundamentală se bazează pe unicitatea Creatorului lumii în care Biserica și Imperiul sînt chemate să-și îndeplinească menirea. Nici Statul și nici Biserica nu sînt „libere” de supravegherea Stăpînului ceresc, motiv pentru care colaborarea lor este oarecum imaginea, reflexul unității treimice.

Cu toate acestea, starea de conflict dintre heterodoxia puterii seculare și ortodoxia Bisericii va ajunge uneori, în ciuda eforturilor personale de refacere a echilibrului, la asemenea intensitate, că un Teodor Studitul, de exemplu, va chema la nesupunere față de puterea imperială iconoclastă, elementul receptării actului politic în lumina corectitudinii lui bisericești fiind aici decisiv.

În ciuda istoriei zbuciumate simfonia bizantină are chemarea de a diminua ruptura dintre dorința omului și legea Domnului și, fără să le confunde, de a lega cele două puteri într-un unic efort de slăvire a lui Dumnezeu prin grija față de oameni. Oricît de utopică poate să apară această viziune, ea are meritul esențial de a fi purtătoare de sănătate socială și iese cu atît mai mult în evidență cu cît o comparăm cu ideologia secularizată de mai tîrziu.

Ortodoxia post-bizantină nu a avut răgazul istoric să-și precizeze o viziune constantă și articulată în relațiile cu puterea profană. Confruntată permanent, cu excepția unor foarte scurte pauze, cu regimuri autoritare sau necreștine - de la regimul țarist la dominațiile otomană și comunistă -, Ortodoxia primește abia acum, după cît se poate omenește prevedea, o libertate proprie de construcție. Acesta este sensul interogării actuale a moștenirii bizantine odată cu tragerea unor concluzii din experiențele istorice ulterioare proprii sau ale altor popoare și confesiuni. Motiv pentru care, riscînd acuzația de patetism, nu putem să nu repetăm cu insistență că avem acum șansa istorică de regăsire a echilibrului între propria tradiție și deschiderile către lumea din jur. O șansă pe care nu trebuie să o ratăm prin excese tradiționaliste, provenite dintr-o necunoaștere a Tradiției pe care totuși o invocăm, sau prin excese mimetice, de preluare a orice vine din Vest.

Văzută în universalitatea ei, reflex imediat al apostolicității, Ortodoxia nu poate fi redusă la dimensiunea națională, așa cum se întâmplă în prezentările celor mai mulți. Atașamentul Ortodoxiei față de destinele națiunilor în mijlocul cărora își îndeplinește lucrarea mîntuitoare nu înseamnă lipsa unei conștiințe critice. Dimpotrivă, Biserica are dreptul să ridice semne de întrebare pe marginea unor evoluții care, din punct de vedere ortodox, nu sînt conforme.

După cartea „Biserica în stat” de Radu Preda”